

מחול נכתב SCHRIFTTANZ

שלושה ספרים,
המתעדים את ראשית
המחול החדש של
שנות ה-20 וה-30
יצאו לאור

מאת גיורא מנור

בקיץ שנת 1986 הזדמנתי לכנס בינלאומי, שעסק ב"מחול ההבעה", הוא המחול המודרני של שנות ה-20 וה-30 במרכז אירופה. הכנס התקיים בטירה עתיקה, מהמאה ה-13, בה שוכן המכון לחקר התיאטרון

שיטתה. בלי טבלאות וסמיוטיקה. זה מקרה נדיר שבו המוצג ההיסטורי עצמו סותר את תוצאות המחקר של מלומדים על אודותיו.

אחת הדמויות המרתקות ביותר באותו כנס, גבר נמוך קומה, גם הוא בגיל מכובד מאוד, היה אלפרד שלי (ALFRED SCHLEE). הוא לא הכין הרצאה, אלא היה פשוט מעיר כמה הערות לדברי הסטודנטים ומוריהם, כ"מי שהיה נוכח באירוע עצמו". וזה היה מדהים, ולעיתים פסוק אחד או שניים שלו היו מעמיקים וענייניים הרבה יותר מההרצאה המלומדת. חבל שבספר, ובו כל הרצאות אותו כנס בטירת תורנאו, (ראה רשימה בביליוגרפיה), לא הובאו הדיונים, שהתקיימו אחרי כל הרצאה.

מיהו אותו אלפרד שלי? ומה היתה תרומתו למחול-ההבעה בראשית המאה? הוא היה אז מוסיקאי צעיר, שהתעניין במחול ואף שימש לא אחת מלווה בפסנתר בהופעות. הוא נכנס לעבוד כעורך זוטרי בהוצאה הגדולה ביותר לתווי-נגינה בווינה, הוצאת "אוניברסאל", שהתמחתה לא רק בהדפסת יצירותיהם של מאהלו ובני דורו, אלא גם ביצירותיהם של המורדים הצעירים, כגון אלבן ברג, שנברג, סטראבינסקי ועוד. בסוף שנות ה-30, כשהנאצים השתלטו על אוסטריה, עשה אלפרד שלי מעשה אמיץ של ראית הנולד, כשנטל את הפרטיטורות ואת לוחות ההדפסה של התווים של מחברים חדשנים ומלחינים יהודים, שנאסרו להפצה על ידי הנאצים, והחביא את האוצר הזה במרתף הבית הכפרי שלו בהרים. שם נשמרו עד גמר מלחמת העולם השנייה וכך התאפשרה הוצאתם מחדש לאור בזמן קצר, ללא הצורך בשירטוט התווים מחדש.

שליי היה ממארגני שלושת הכינוסים הבינלאומיים הראשונים של המחול, שהתקיימו בגרמניה בערים מארבורג, אסן ומינכן בשנים 1926-1930.

מחול כתוב וכתב-מחול

שליי, שנולד בעיר דרזדן, מקום בו פעל מרכז חשוב של המחול ההבעתי המודרני, הכיר בנעוריו את רוב יוצרי כיוון אמנותי חדיש זה. ביניהם קורט יוס, שהתפרסם אחר כך ב"שולחן הירוק" שלו, אוסקאר שלממר, שערך נסיונות במחול מופשט וגיאומטרי-קוביסטי במסגרת ה"באוהאוס", ברונסלבה ניז'ינסקה הכוריאוגרפית, אחותו של ואסלב, רוזליה

המוסיקאלי של אוניברסיטת ביירויט, בדרום גרמניה. את הכנס אירגנה חוקרת תולדות המחול מוינה, הדייר גונהילד אוברזאוכר-שילר (GUNHILD OBERZAUCHER-SCHULLER).

עד היום מדהים אותי, בכל פעם מחדש, שבהתכנסויות כאלה משתתפים לא רק סטודנטים ופרופסורים למיניהם, אלא גם אחדות מהדמויות "ההיסטוריות" של אותם ימים עצמן. נושא-המחקר נוכח בדמות בשר-ודם ומגיב על מחקר היסטורי על אודותיו, סיטואציה מיוחדת במינה.

יכולת לשתות קפה בטירת תורנאו (THURNAU) העתיקה, בהפסקות שבין הרצאה להרצאה, בחברת רקדנית כרוזליה חלאדק (ROSALIA CHLADEK) מוינה, אחת הרקדניות הראשיות של ימי הפריחה של "מחול ההבעה" (AUSDRUCKSTANZ), כיום יותר מבת שמונים, שעדיין פעילה וצלולה. או לשמוע את תגובתו של מבקר, שהיה נוכח בנעוריו בככורה.

בין הבאים היה גם ההיסטוריון ואלטר סורל - שגרטרוד קראוס והוא היו ידידי נעורים בווינה של שנות ה-20 - שחי כיום בשוייץ ובניו-יורק. והוא מוסיף לכתוב ולהרצות במרץ נעורים.

מפגש זה בין הדמויות ההיסטוריות - ה"נושא" של הכנס המדעי - לבין החוקרים ותלמידיהם, שהרצו בו, היה לעיתים משעשע. למשל, פרופסור מכובד מצפון גרמניה ותלמידו ניסו לנסח בצורה

גראפית מאוד "מדעית" את תורת המחול של רוזליה. זה נשמע מסובך, סכולאסטי ומופשט ביותר. לאחר דברים אלה קמה הגברת חלאדק עצמה, ותוך הדגמת תנועות בזריזות מפליאה של רקדנית בת 80, ובצורה בהירה וממוקדת היטב הדגימה והסבירה את

חלאדק ורבים אחרים. וכמובן רודולף פון
לאבאן ותלמידתו הגדולה מרי ויגמן.

"כל מפגש נוסף חיזק בי את ההכרה, שמה שאנו זקוקים לו הוא ביטאון. כתב-עת, שיעניק לאומנים הזדמנות למגע הדדי, להציג עבודות חדשות ורעיונות טריים, ולדון בבעיות משותפות"

שליי למד את שיטותיו של זיאק דלקרוז,
שגישתו למקצב כביטוי תנועתי-גופני של
מוסיקה, השפיעה יותר מכל על התפתחות
המחול ההבעתי החדש.

כותב שלי: "כל מפגש נוסף חיזק בי את
ההכרה, שמה שאנו זקוקים לו הוא ביטאון.
כתב-עת, שיעניק לאומנים הזדמנות למגע
הדדי, להציג עבודות חדשות ורעיונות טריים,
ולדון בבעיות משותפות. הפתרון הכמעט מובן
מאליו היה להוציא כתב-עת. נסיוני הראשון
בכיוון זה, בשנת 1922, היה כשלון. מנהלה
הכללית של 'הוצאת אוניברסאלי' בווינה לא קיבלה
את הצעת, כשפניתי אליו בעניין זה. כנראה
שתלבושת תנועת הנוער שנהגתי ללבוש אז
עיצבנה אותו. גם פניות להוצאות לאור אחרות
לא נשאו פרי. חיפשתי דרכים אחרות לקרב
את אומני המחול זה לזה. כך נולד הרעיון
לארגן כנס של רקדנים. מנהלו של התיאטרון
העירוני של מינסטר, חובב מחול מושבע,
שהזמין את קורט יוס לנהל בתיאטרוןו להקת
מחול מודרני, שכר אותי להיות המפיק של
להקה זו, והוא התלהב מרעיון הקונגרס."

זו היתה הלהקה המודרנית הראשונה ששימשה
בית-אופרה עירוני. כעשר שנים מאוחר יותר
נוצר מצב דומה בתל-אביב, כשלהקתה

המודרנית של גרטרוד
קראוס שימשה כבאלט
"האופרה העממית"
בארץ-ישראל.

בשנת 1926 עמדה
להתקיים בעיר
מאגדבורג

תערוכה
גדולה של
תיאטרון, והכינוס
הראשון של הרקדנים
התקיים במסגרת תערוכה
זו.

בינתיים נכנס שלי לעבוד בהוצאת
"אוניברסאל" הוינאית. הצלחת אותו
כינוס עזרה לו להשפיע על העורך
הראשי להסכים להצעתו להוציא
לאור את הפרטיטורות הראשונות
בשיטת כתב-התנועה שהמציא
רודולף פון לאבאן - ואת כתב-העת
"כתב מחול" ("SCHRIFTTANZ").

תולדות המחול, מאז המאה ה-16,
מלאות נסיונות לרשום בכתב צעדי מחול
ותנועות. אבל עד שפנה לכיוון זה פון לאבאן,
איש בעל חשיבה מדעית, כל כתבי-התנועה היו

רישומים סימליים, מופשטים פחות או יותר,
של דמויות ומצבי כפות-רגליים במהלך
הריקוד. לאבאן ביקש לנסח את התנועה
בצורה גראפית מופשטת, אחרי ניתוח צורני של
התנועה, ככתב שבו "אותיות", שאין בין צורתן
לבין התנועה עצמה כל קשר תמונתי. זהו
ההבדל בין הכתב הלטיני, או העברי, לכתב
התמונות, ההירוגליפים, המצרי העתיק, או
הכתב הסיני, למשל.

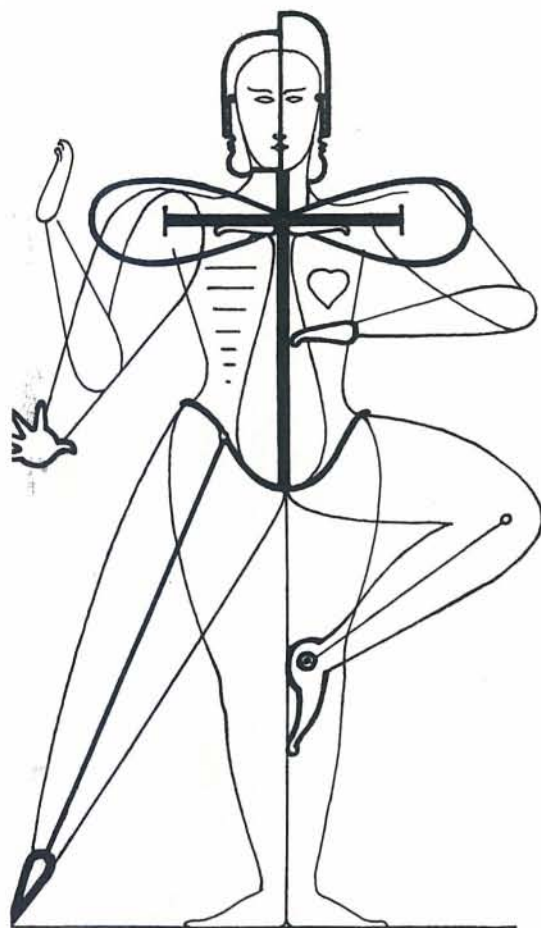
במשך ארבע שנים, משנת 1928 ועד 1931,
יצאו לאור 11 חוברות ועוד שני קונטרסים
מצורפים. בשנתיים האחרונות יצאו לאור שני
ספרים, האחד בגרמנית, ובו תדפיס מצולם,
פאקסימילי שלם של כל חוברות "כתבמחול",
והשני באנגלית, ובו מבוחר מאמרים מאותו
פרסום. (ראה ביבליוגרפיה)

לכאורה, מה טעם להוציא מחדש רשימות
ומאמרים מלפני 60 שנה? מה גם, ששיטתו של
לאבאן, הידועה כיום כ-"LABANOTATION",
התפתחה מאוד מאז שהתפרסמה באותו
כתב-עת. אבל למעשה, שני הספרים מהווים
ראי יוצא מן הכלל של המחול ההבעתי החדש
של אותם ימים, הזוכה דווקא בימינו - ובצדק,
לדעת - להתעניינות מחודשת. זהו ספר בו
משתקפות השקפות היוצרים והתיאורטיקנים
עצמם. פון לאבאן מסביר את שיטתו, שהיתה
אז עדיין בראשיתה. אוסקאר שלממר מתווכח
עם עמיתו, וחשובי המבקרים, ביניהם פריץ
בהמס (BOHMS) והנס בראנדבורג מביעים את
דעתם. היוצרים עצמם, ביניהם מרי ויגמן,
ברוניסלאבה נייזינסקה, או הרקדנית
"המרגיה" ולסקה גרט (VALESKA GERT),
שהסעירה את ברלין בריקודיה
הפרובוקטיביים, מנתחים עבודות של אחרים
ומסבירים את "האני מאמין" שלהם. אם
כתב-העת הוא מבט מבפנים, הרצאות הכינוס
בטירת תורנאו, 60 שנה מאוחר יותר, מפי
המומחים המרכזיים הן סיכום תקופה כיום.

מאז איבדה שיטת מרתה גראהם את
אחיזתה במחול המודרני,
שבו יוצרי המחול, בייחוד
באירופה המערבית, אבל
במידה רבה גם באמריקה
(וגם אצלנו), לגישה ששלטה
במחול האמנותי החדש בשנות
ה-20, במובן העדפת הביטוי
האישי על פני שכלול הטכניקה
לשמה. שוב, כמו בזמן ההוא, נדרש
הרקדן להיות לא רק מבצע טכני
מיומן של יצירות מאת
אחרים, אלא יוצר
בעצמו וחלק
פעיל

בתהליך היצירה של הכוריאוגרף.

נושאים רבים, בהם דנים מחברי
המאמרים ב"כתבמחול", אקטואליים
גם היום. דרכים חדשות בחינוך
למחול ובשיטות הפדגוגיות שלו,
כתב-התנועה והתיחסותו
לבלט הקלאסי,
התפתחותו ההיסטורית,
ביקורת אנשי המחול
המודרני על מופעי
בלט שונים ודיונים
בתחומים
השונים
במחלוקת עד

עצם היום הזה, כגון צילום המחול, הקשרים
בין מוסיקה למחול וכי' באים לידי ביטוי
בדפים אלה.

זהו אוסף מרשים של תעודות היסטוריות,
המאירות מזווית הימים ההם את הנעשה כיום.
לכך נודעת חשיבות רבה - ולקורא צפויות גם
הפתעות, משעשעות לעיתים. על הזדמנות זו
להפגש מחדש עם תקופה מרתקת, יש להודות
לחוקרת גונהילד אוברצאוחר-שילר ולעורכי
המהדורה האנגלית, ואלרי פרסטון-דונלופ
וסוזנה לאהוסן, על מפעלן.

ביבליוגרפיה:

AUSDRUCKSTANZ, GUNHILD
OBERZAUCHER-SCHULLER (EDITOR),
FLORIAN NOETZEL VERLAG,
WILHELMSHAVEN, GERMANY, 1992

(סימפוזיון על אודות "תנועת המחול המודרני
במחצית הראשונה של המאה ה-20",
שהתקיים ב-THURNAU בשנת 1986

SCHRIFTTANZ, A VIEW OF GERMAN DANCE
IN THE WEIMAR REPUBLIC
VALERIE PRESTON-DUNLOP & SUSANNE
LAHUSEN, DANCE BOOKS, LONDON, 1990

(מבוחר מאמרים מכתב-העת בתרגום אנגלי).

SCHRIFTTANZ, EINE VIERTELJAHRESSCHRIFT
GEORG OLMS VERLAG, HILDESHEIM, 1991

(הדפסה מחדש פאקסימילי של כל 11 חוברות
הרבעון שראו אור בשנים 1928-1931)